

Bergsmännen i Wästervåhla socken

1647 blåste 13 bergsmän i Wästervåhla socken mer än 66 ton tackjärn under 101 dygn. Det var hyttorna i Wåhldals, Englikbenning, Stabäck och Trummelsberg som producerade så mycket järn. Bara i Wåhldal blåste 5 bergsmän gemensamt under 26 dygn. En av dessa var Englika i Västanberg. Masmästare var Peder Eriksson i Sörby. De andra bergsmännen var Olof i Skrifaregården, Per i Sörby, Måns i Dunshammar, Lars i Bondfallet och Anders i Västanberg. Dessa uppgifter finns att läsa i Bergskollegiets Tackjärnstiondelängder som idag finns hos Riksarkivet.

1650 betalade sammanlagt 15 bergsmän i Wästervåhla tackjärnsskatt. Bland dem fanns även pastor Erik i församlingen, Olof i Västansjö, Mats i Djupnäs, Daniel i Trumelsboo och Anders i Halvarsviken. Detta var mitt under den svenska stormaktstiden då drottning Kristina var Sveriges regent, strax innan den stora häxjakten hade nått sin kulmen. Nära 300 kvinnor offrades.

Vid den här tiden stod Wästervåhla för dryga 1 % av allt tackjärn som producerades i hela Bergslagen. Enligt Tackjärnstiondelängden från 1647 blåste 117 bergsmän i gamla Norbergs socken 520 ton tackjärn. Ett stort antal bergsmän blåste 720 kg/dyn, vilket var den högsta volymen någon kom upp till. På 1600-talet producerades mest Osmundsjärn. Wästervåhla ingick i Norbergs bergslag, som i mitten av 1600-talet hade 61 hyttor. Om Tackjärnstiondelängderna finns även att läsa i Brage Lundströms bok Hyttor och Hamrar i Bergslagen, 2011.

På kartan nedan, som är från 1688, finns markerade de två hyttorna i Wåhldal samt två hyttor vid Englikbenning (den som tillhörde Stabäck låg närmast Åmenningen). Hyttor fanns även i Trummelsberg och Ombenning.

Bergsmännen i Långgärdet

Tillbaka till bergsmannen Englika som ingick i Wåhledals hyttlag. **Englika Eriksson** gifte sig 1628 med Margareta Persdotter från Västanberg. Englikas andra hustru var **Margareta Andersdotter** från Englikbenning. Förmodligen flyttade hon först till Västanberg och senare till Långgärdet. I 1640 års tackjärnstiondelängder finns bland andra Englika i Västanberg. Englika Ersson var son till Erich Staffansson, som var bonde i Västanberg. Under någon period var Erich även fjärdingsman och innehavare av Västanbergs kronogård $\frac{1}{4}$ hemman. Erich Staffansson hade tidigare ägt jord, hus, skog och ström i Stabeck. 1632 köper Erich Långgärdet av sin syster Marit Staffansdotter. Därmed kom Långgärdet i Västanbergs ägo.

Englikas son **Per Engliksson** föddes 1642 i Västanberg. Per med hustrun **Karin Halvarsdotter** finns med i mantalslängden för Väster Våla 1681. Enligt mantalslängden är Pehr och Karin de enda vuxna som bodde i Långgärdet vid den här tiden. Per och Karin fick tillsammans 4 döttrar och 2 söner. Två av döttrarna var döda när Per 1722 gick bort 80 år gammal. En mycket hög ålder för den tiden. Per var landbonde under 5 år.

Det var vanligt att även söner blev bergsmän, vilket var fallet med Per Engliksson och hans son **Englika Persson** som föddes i Långgärdet 1679. Englik gifte sig 1700 med **Kerstin Eriksson** från Karbenning. De levde tillsammans i 44 år och fick 7 söner och 8 döttrar av vilka 3 söner och 2 döttrar fick leva. Englika dör 1745 efter att ha haft en långvarig och svår hosta.

Englikas äldsta son **Per Engliksson** föddes 1702 i Långgärdet. Per blev bonde och nämndeman. Han gifte sig med **Brita Persdotter** från Folkhyttan. De flyttade till Sörby där de fick 7 söner och 4 döttrar. Endast två av söner och en dotter levde när Per gick bort i bröstsvärk den 21 januari 1753 klockan 4 om aftonen. Det var Pers yngre bror **Englika Engliksson** född 1710 som blev bergsman och levde i Långgärdet. 1773 dör Englik i rötfeber. Tillsammans med hustrun **Kerstin Larsdotter** från Sörhörende fick de 8 söner och 2 döttrar. En av söner fick namnet Englika Engliksson. Endast 3 söner överlever fadern.

Ända sedan Långgärdet avsåndrades från Stabäck i början av 1600-talet gick gården i arv från far till son in på 1800-talet, dvs; Englika Eriksson -> Per Engliksson -> Englika Persson -> Englika Engliksson -> Johan Engliksson -> Anders Jansson -> Erik Englika Andersson. Dessa bergsmän var också delägare i Englikbennings hammare. Att de höll fast vid namnet Englika, som oftast gått till äldste sonen och om denne dött till den därpå födde, var för denna släkt mycket viktigt. Kan det ha varit för att hedra minnet av frälsemannen Engelbrekt Engelbrektsson som levde i början av 1400-talet och vars far kan ha hetat Englika? Eller var det en fortsättning på en tradition som släkten Englika i Stabäck hade under 1400-1500 talet?

Långgärdet var från början en utjord till Stabäck som skattlades i början av 1600-talet. Det finns uppgifter att en Englike i Stabeck (som dog 1558) betalade skatt för Långgärdet. Redan 1620 var Englika Eriksson (genom sin far) innehavare av Långgärdet, men bodde vid den här tiden i Västanberg. Den sista med förnamnet Englika, som föddes 1806 i Långgärdet, dog året därpå. Anders Janssons andra söner tog sig namnet Whålén (kan de ha inspirerats av Whåla?) och flyttade från Långgärdet till Stockholm och Sura. Det blev inga fler bergsmän som blåste i hytta med namnet Englika. **Anders Jansson** gifte sig 1800 med **Sara Ersdotter**. Mellan 1801 och 1820 fick de tillsammans 14 barn.

Krister Forsberg

Mer om släkten Englika finns i Väster Våla sockens födelseböcker, dödböcker och husförhörslängder. Notera att stavningen har varierat över tiden. Änglika, Engleke och Englike förekommer även.

Englikebyggning – Englikebenning – Englickbenning – Englikbenning

Att Långgärdet hade gått i arv till en Englika, under så många generationer, stämmer med Schücks stamtavla som går tillbaka till bergsmännen Salomon och Ragvald som bodde i Englikbenning (1371 respektive 1399). Salomon kan ha varit en bror till Engelbrekts far. Enligt Schücks ska det ha funnits en Engelbrekt Engliksson i Karinbönning (idag Karbenning) 1542. Om det var samma Engelbrekt Engliksson som dog i Stabeck 1558 vet vi inte med säkerhet. Frälsemannen Engelbrekt hade en hustru Karin. Det påstås att Karinbenning kommer från Engelbrekts hustru Karin? Här finns mer att utforska.

Nämnde ovan att Englika Erikssons far var Erik Staffansson som bodde i Västanberg. Eriks far var Staffan Olufsson i Stabeck. Vi kan bara gissa att Staffan var måg till Engelbrekt Enkliksson i Stabeck och att Englika Eriksson var den som förde namnet Englika vidare.

I boken Engelsberg bruk utgiven av P. Norberg 1934 finns en omfattande redogörelse av släkten Engelbrekt och den plats som fick sitt namn efter bergsmannen Englika som 1399 kallas Englikebyggning och senare Englikbenning. Även Englickbenning (se kartan från 1688) och Englikebenning förekommer till slutet av 1600-talet. Av boken framgår att Engelbrektarna har tillhört samma bergsmanssläkt som Engelbrekt Englikossons. Först 1539, från de äldsta landskapshandlingarna får vi veta något om denna plats. Då bodde en bergsman Jöns och en annan Englika i Stabäck. Av dem var Englika den drivande som betalade tre och en halv gånger så stor skatt som Jöns.

I Älvsborgs lösen (pengar som Sverige måste betala till Danmark för att få tillbaka fästningen) från 1571 finns att läsa om bergsmännen Anders Persson och Engelbrekt i Stabeck som erlade lösen i tiondelen. Engelbrekt var av denna längd den förmögaste i Wästervåhla socken. Därefter kom Herman Nilsson i Djupnäs och Anders Persson i Englikbenning. Det fanns ett flertal ägare till Englikbennings hytta och hammare. I 1645 års jordebok upptas tre hamrar vid Englikbenning, nämligen övre, mellan och nedre hammaren som alla lämnade skeppund stångjärn i skatt.

Vad mer finns att berätta om bergsmännen i Wästervåhla socken

Jag har skrivit den här artikeln för att det finns så lite att läsa om bergsmännen och järnproduktionen tiden före Engelsbergs bruk tillkomst på 1700-talet. Att Engelbrekt Engelbrektsson, bergsman och frälseman, ledare för upproret 1434 mot Erik av Pommern, var släkt med bergsmännen i Englikbenning, Stabäck och Långgärdet anses av många troligt, men hur släktskapet egentligen såg ut vet vi inte. Det finns heller inget som talar för att det har funnits några ättlingar till Engelbrekt Englebrektsson som varit bergsmän. Den gren av släkten Englika som bodde i Långgärdet under flera generationer är de ättlingar kan kanske kopplas till den Englika, som senare delen av 1300-talet byggde en hytta på den plats som fick namnet Englikbenning.

12 september 2013